

minidad medieval. No la única ni quizá la más inquietante, pero sí la que puede permitir —si creemos las últimas consecuencias de esta larga investigación— recobrar de algún modo los extraños fantasmas de la cultura «popular»: ese sector de la población del que tenemos tan pocas noticias, del que sabemos tan poco, pues, sometidos a la presión ideológica de la cultura sabia, sus valores han sido a lo largo de los siglos desnaturalizados, destruidos. ¿Cómo y hasta qué punto? ¿Por qué? Ya es hora que tras los análisis digamos algo de las doctrinas que han forjado las imágenes modernas de las civilizaciones «civilizadas». Y, para terminar, en su riqueza estructural, en su fulgurante magia, las hadas medievales ponen de manifiesto a las claras las posibilidades reales de una creatividad forjada en una economía de la «escased». ¿Para qué entonces la abundancia?

J.E. Ruiz Doménec

J.N. HILLGARTH. *El problema d'un Imperi mediterrani català 1229-1327*, Biblioteca «Raixa», ed. Moll, 1984, 122 pp. (t. original, «The Problem of a catalan Mediterranean Empire, 1229-1327» en *The English Historical Review supplement* 8, 1975).

Catalunya inicia la seva primera etapa d'expansió per la Mediterrània amb la conquesta de Mallorca el 1229 per Jaume I i arriba al seu punt màxim amb l'annexió de Sardenya el 1327 per Jaume II. Quatre reis omplen aquests cents anys d'història: Jaume I, Pere II, Alfons II i Jaume II. Es tanca així el cercle d'aquest primer període. D'aquesta manera ho hem après. D'aquesta manera ho hem cregut. J.N. Hillgarth —catedràtic d'història medieval a la Universitat de Toronto (Canadà)— vol omplir aquest espai històric amb un discurs —d'un centenar de pàgines i estructurat en onze capítols breus— polemitzador. La polèmica no radica en els fets —si això va esdevenir-se en aquest any o en l'altre— sinó en una difícil i arriscada equació d'interpretació, de contingut real de la «magnitud» de l'empresa. El seu discurs arrenca de la pregunta: és útil o no de parlar d'un *Imperi* català mediterrani? A cavall entre la interpretació sacralitzada de l'afer: la mà de Déu ha guiat l'expansió, com ho idealitzen els nostres quatre cronistes medievals; i la interpretació econòmica: al darrera de l'expansió política de Catalunya hi ha l'interès del comerç dels mercaders de Barcelona, Hillgarth és cautelós.

El marc cronològic, 1229-1327; el marc polític, els quatre comtes-rei; i el marc geogràfic, l'espai, Catalunya i Aragó, és a dir, la Corona. Dos es-

país, que malgrat voler-ne ser un, tenien, en aquesta primera etapa d'expansió pel *Mare Nostrum*, interessos diferents. Així ens ho planteja en les primeres pàgines d'aquest llibre: Aragó va negar l'ajut a Catalunya en el primer moment d'aquesta expansió. Aquesta afirmació és fonamental en la primera qüestió que es fa l'autor: quines limitacions tenia la força del país? Els limitats recursos de la Corona (Catalunya-Aragó) fan tancar l'ajut del segon cap al primer. La manca de recursos es veu reflectida en la limitació de les forces militars i navals de què es disposava. El «formidable» exèrcit català, del qual ens parlen alguns romànics, el feien possible guerrers a sou —els almogàvers—, autèntics mercenaris de la guerra. Un exèrcit de terra a sou i, també, una marina catalana a sou. D'aquesta manera va començar l'expansió catalana. Les poques naus s'omplien de voluntaris —desitjables o no— i de «ballesters» cap a la conquesta d'un «Imperi». Primer problema: manca de recursos. Segon problema: l'enemistat de potències molt més riques i fortes que Catalunya: França i l'entorn castellà de la Corona. 1213: la desfeta de Muret. Comença, doncs, sota el rei Jaume el primer pas cap a les Illes. La força de la lluita l'emmarcaven pocs: els barons, els prelats i el rei. Jaume I sortia cap a les Illes dient «que nos puscam nostra terra metre en pau». La primera fita: Mallorca (1229), que sovint és presentada com l'interès exclusiu dels mercaders de Barcelona. La roda comença a girar. Segona fita: Sicília (1282) i Pere II. Les raons de Pere eren estrictament dinàstiques i es dirigia cap a l'illa a fi d'enfrontar-se amb Carles d'Anjou. Aquesta conquesta sovint és presentada com un altre exemple de l'expansionisme dels mercaders catalans; és cert, posteriorment a l'empresa Sicília es va convertir en el graner de Catalunya. Tercera fita: Sardenya (1323) i Jaume II. Les raons d'aquesta incursió són més complexes, però l'interès del monarca era apoderar-se de Càller a fi d'anar contra Gènova. Sardenya tenia una importància estratègica. Els mercaders, pels seus interessos, també hi varen participar. Ho veiem, doncs: el gran «Imperi» en cent anys, les conquestes de la Corona, o més ben dit de Catalunya, es limitaven a tres illes. La Política mediterrània dels comtes-reis es va centrar en l'espai mediterrani occidental: de Tunis a Espanya.

El plantejament de la realitat «imperial» no pot ser més decadent. A meitat del llibre es deixa pas a qüestions que incideixen en plantejaments de fons. Qui ho dirigia? La resposta és contundent: sens dubte, Barcelona i, en general, Catalunya (hi havia una inclinació natural cap al Mediterrani). Qui ho dirigia: els mercaders o els comtes-reis? La pregunta clau del discurs. Hillgarth la respon: tots dos. Aquí és on hem de veure els dos nivells de lectura que l'autor ens vol delimitar. Els comtes-reis protegien els mercaders. La Corona feia comerç. L'esperit comercial s'havia encomanat. Les ambicions de la Corona i les dels mercaders eren inseparables. Però Barcelona no va ser mai una ciutat-estat. Per sobre —primer nivell— hi havia els drets dinàstics i els interessos religiosos: la

sacralització. Per sota —segon nivell— hi havia els interessos econòmics. Cal saber-ho llegir en aquests dos nivells. Evidentment, Sr. Hillgarth, ho varen fer tots dos. L'arrogància de Roger de Llúria dient al comte de Foix que «els peixos no gosaven travessar la mar sense lluir les barres» i el somriure del comte, no ha de ser, tal com sosté vostè, un exemple per als historiadors moderns —el somriure, em refereixo. Evidentment, Sr. Hillgarth, no cal emprar un terme com *Imperialisme* per a descriure una època tan diferent al segle XIX. Catalunya-Aragó-Mallorca-Sicília i Sardenya no formen un Imperi català perquè fins a Martí I no podem parlar de regnes units. I estem d'acord, amb respecte, que uns anaven obrint pas i els altres progressaven en el seu comerç. Els interessos eren diferents. I caldria fer, potser, una lectura més acurada dels dos nivells: el dinàstic i l'econòmic, que no crec, Sr. Hillgarth, que en aquest fet d'expansió anessin tan junts.

Maria Pont

Maurice KEEN, *Chivalry*, Yale University Press. New Haven and London, 1984, 303 pp.

Con libros como el presente *Chivalry* de Maurice Keen —actualmente profesor del Balliol, College de Oxford, y autor entre otros de un magnífico estudio sobre *The Outlaws of Medieval Legend* (1961)— podemos ir ya desechando aquella instauración metodológica que fundamentó el saber histórico en principios exclusivamente materiales. La parcialidad del conocimiento del pasado impuesta por estos principios originó un largo movimiento de rectificación que culmina en obras como la aquí comentada. Sean cuales sean las dificultades que el historiador encuentre para realizar estudios sobre el campo imaginario de las sociedades medievales, es evidente que el rigor intrínseco de nuestra disciplina exige volver sobre temas olvidados en los últimos años y cuyo conocimiento permanecía aún según lo dejasen las últimas producciones de la *Kulturgeschichte*. Así es en el caso de la caballería medieval. No es este el lugar, ni quizá el momento, para examinar a fondo las razones por las que medievalistas de diversos países (aunque por desgracia con poca presencia española en esta labor) han integrado el estudio del fenómeno caballeresco en un sistema histórico plenamente enriquecido y riguroso. Las exigencias de la problematización de nuestra época exige una vuelta a plantear los grandes temas de la historiografía finisecular, y, en esta renovación, la caballería se advierte como una pieza de singular importancia. Aca-